

Pejo Ćosković

BOSNA NA PRIJELOMU STOLJEĆA I POTVRDA DRŽAVNIH GRANICA 1406.

Vremena i običaji

Promjene državnih granica poznate su kao povijesna pojava od postanka prvih država do naših dana i nijedna od njih nije ih mogla izbjeći tijekom svoga postojanja. U razdobljima jačanja središnje vlasti, uzdizanja moćnih velikaša i gospodarskog napretka zemlje, granice suvereniteta pomicanе su na susjedno, dotad strano područje koje se nalazilo u sastavu druge države. Za unutrašnjih kriza praćenih najčešće slabljenjem središnje vlasti i obrambene moći, s jedne, te jačanjem susjeda, s druge strane, državni teritorij se smanjivao, pa se gubitkom samostalnosti čak i potpuno uklapao u novi državni i politički sustav. Gledano u tim odnosima, nema bitne razlike u povijesnim procesima s obzirom na postupke i posljedice po pojedinim razdobljima, geografskim prostorima pa i konkretnim državnim, vladarskim i podaničkim sudbinama, različite su tek okolnosti pod kojima su se teritorijalne promjene zbivale i preciznost s kojom današnji povjesničari mogu pouzdano utvrditi to novonastalo stanje.

Budući da povjesničar ne može utjecati na prošle događaje i mijenjati prošlu stvarnost, njegov je zadatak da je što potpunije rekonstruira i što cjelovitije opiše, a procese objasni u uzročno-posljedičnoj uzajamnosti. To nije nimalo lak posao jer na njega utječe više momenata, ponajprije velika vremenska distanca, koja dijeli današnje istraživače od promatranih procesa, pojava, ljudi i događaja na koje u svome radu usmjeravaju istraživačku pozornost, zatim stanje raspoložive izvorne građe na čija se obavještenja oslanjaju u svome radu i, napokon, karakter vijesti koje ona nudi. U korištenju izvornih svjedočanstava istraživač mora polaziti od činjenice da vijesti koje ona sadrže odražavaju stav i odnos suvremenika prema pitanjima o kojima svjedoče. Poimanja srednjovjekovnog društva o mnogim pitanjima nerijetko

su u toj mjeri različita od današnjih da mogu zbuniti ne samo zainteresirane čitatelje nego i same istraživače jer ne odgovaraju našim shvaćanjima i sustavima vrijednosti. Ta primjedba podjednako vrijedi i za pitanja kojima smo u ovom radu kanili pokloniti posebnu pozornost, a tiču se promjene državnih granica, njihova utvrđivanja i potvrđivanja, kao što o tome svjedoči slučaj iz kolovoza 1406., kada je hrvatsko-ugarski kralj Ladislav Napuljski na traženje bosanskog izaslanstva posebnom ispravom potvrdio Bosanskom Kraljevstvu granice kakve je ono imalo u doba bana Kulinina, a velikašima, velmožama i čelnicima njihove običaje, položaje i stara prava.

Zbog razlika u odnosu srednjovjekovnog čovjeka prema graničnim pitanjima i teritorijalnoj cjelovitosti zemlje, naše suvremenike može zbuniti činjenica da se u dostupnoj izvornoj građi, napose u mirovnim ispravama, ne spominju mirovne konferencije i u vezi s njima povjerenstva kojima bi se nalagalo utvrđivanje državnih granica nakon njihovih promjena do kojih je došlo u netom završenom ratu, kakve današnji suvremenici poznaju. Umjesto toga, izmirenja dviju strana dogovarali su opunomoćeni predstavnici svojih vlada, kojima su u tu svrhu izdavane odgovarajuće upute, u okviru kojih su vodili mirovne pregovore. U složenijim situacijama dobiveni naputci i ovlasti nisu uvijek bili dovoljni za postizanje prihvatljivog rješenja, pa su po potrebi tražena dodatna objašnjenja, uglavnom, kada je trebalo popustiti više nego što se prvotno procjenjivalo. Dostupna izvorna građa obiluje vijestima o normalizaciji susjedskih odnosa nakon obustave ratnih neprijateljstava, a poznata su i brojna diplomatska nastojanja dviju strana oko postignuća mira. Osobito su za ilustraciju prikladna intenzivna i raznovrsna diplomatska nastojanja u vezi s Bosansko-dubrovačkim ratom (srpanj-studenj 1403.), koja su rezultirala savezništvima, zajedničkim ratnim akcijama, ali i obratima zbog neočekivanih približavanja suprotstavljenih strana, pa i višestranim izmirenjima.¹ U mirovnim se pregovorima itekako vodilo računa o teritorijalnim pitanjima, a u njihovu rješavanju najčešće su iznošena dva oprečna prijedloga, prema prvom tražena je uspostava stanja kakvo je bilo prije izbijanja sukoba, a prema drugom obje bi strane zadržale ono što kontroliraju u

¹ O tim zapletajima opširnije su pisali **G. Škrivanić**, *Rat bosanskog kralja Ostoje sa Dubrovnikom (18. VI. 1403. do maja 1404. godine)*, Vesnik Vojnog muzeja Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 5(1958.), sv. 2, str. 35-60 (dalje: **Škrivanić**, *Rat bosanskog kralja Ostoje*) i **J. Lučić**, *Stjecanje dioba i borba za očuvanje Dubrovačkog primorja 1399. - 1405.*, Arhivski vjesnik, Zagreb, 11/12 (1968.-1969.), 11/12, str. 135-138 (dalje: **Lučić**, *Stjecanje*). Usp. također: *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.*, I. Sarajevo 1942., 392-414 (dalje *Poviest I*); **С. Ђирковић**, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964., (dalje: **Ђирковић**, *Историја Босне*). U novije vrijeme o tome je opširnije pisao **P. Ćosković**, *Krstjanin Vlatko Timurlić i njegovo doba (1403. - 1423.)* Croatica Christiana periodica, Zagreb, 19 (1995) 35, str. 18-26 (dalje: **Ćosković**, *Krstjanin Vlatko Timurlić*), koji je u središtu zanimanja pratio diplomatsku djelatnost pripadnika Crkve bosanske.

trenutku pregovora. Kada su pak razlike na terenu između dva iznesena prijedloga bile tako velike da ih nije bilo moguće prihvatiti, odnosno jedan od njih bezuvjetno nametnuti, pristajalo se na ustupke. Ne treba posebice isticati da je povratak na *status quo* isticala ona strana koja je u tom trenutku već gubila dio svoga područja i bila bez realnih izgleda da ga u nastavku rata vrati, dok je nadmoćnija strana u sukobu inzistirala na stanju koje je već postigla², čime je zapravo željela osmisliti i opravdati rat kao sredstvo za postizanje svoga cilja. Od mirovnih utanačenja do utvrđivanja spornih dijelova državne granice znalo je proteći više vremena jer obje strane ni nakon toga nisu bile podjednako zainteresirane za provedbu dogovorenih pojedinositi. Tako su primjerice Dubrovčani 27. prosinca 1405. pisali knezu Vukcu Hraniću da podsjeti kralja Tvrtka II. te pošalje dvojicu svojih plemića koji bi potom s dvojicom dubrovačkih opunomoćenika procijenili štete počinjene na obje strane u prošlom ratu i utvrdili granicu između Bosanskog Kraljevstva i Dubrovačke Republike, te da ih obavijesti o mjestu gdje bi se obje strane imale sastati³. O brizi oko utvrđivanja i potvrđivanja državne granice u zaleđu sa zemljama humskih velikaša svjedoči i odluka dubrovačkog Velikog vijeća od 29. travnja 1399., na temelju koje je izabrano dvanaest sudaca da to provedu⁴.

Okljevanje bosanske strane da pošalje svoje opunomoćenike radi utvrđivanja državne granice s Dubrovačkom Republikom ne znači da srednjovjekovni Bošnjani nisu puno marili za stanje svoje države, njezin međunarodni položaj, teritorijalna prezezanja svojih susjeda, a još bi manje razložno bilo pomisliti da se teritorij srednjo-

² O takvom dubrovačkom prijedlogu s početka rujna 1404. opširnije F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350.-1416.)*, Zagreb 1902., 187-188 (dalje: Šišić, *Vojvoda Hrvoje*).

³ "а и г(ос)п(одъ)ство ти много молимо, нады цѣкы своих довр(ѣ)хъ приидатель буди мнел(о)тъ ш(а) въ ваше стране како ви не боле в(о)гъ наставилъ г(ос)п(одъ)ство уписать ре(е)нноу г(оспо)л(ен)у кралою, да му буде м(н)а(о)тъ послать шнога владетелна г(ос)п(одъ)ству ти да за шнан узетья правжда позна се и молимо г(ос)п(одъ)ство ти буди ти м(н)а(о)тъ прити и нады ш(а) уписать къди къ тон би и на комъ мѣстн како да ми знать будемо къди и на комъ мѣстн наша •владетелна послать г(ос)п(одъ)ству ти да ти правжду познате и ш(а) уписать како не пе(е)нно и у повели записанно", Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. 1. *Дубровник и суседи његови*, први део, Српска краљевска академија, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, Прво одељење, Споменици на српском језику, књ. XIX, Београд – Ср. Карловци 1929., 522 (dalje: Стојановић, *Повеље и писма I*); М. Пуцић, *Споменици српски од 1395. до 1423., то јест писма писана од Републике Дубровачке Краљевима, Деспотима, Војводама и Кнезовима Србским, Босанским и Приморским*, књ. I, Београд 1859., 72-73 (dalje: Пуцић, *Споменици српски I*); уср. Ј. Радонић, *О кнезу Павлу Раденовићу. Приложак историји Босне крајем XIV. и поч. XV. века*, *Летопис Матице српске*, Нови Сад, 1902. књ. 211, св. 2, стр. 43-44 (dalje: Радонић, *О кнезу Павлу*).

⁴ Луčić, *Stjecanje*, 147.

vjekovne bosanske države tijekom više stoljeća njezina postojanja nije mijenjao. Na-protiv, osobito veliko teritorijalno širenje srednjovjekovna bosanska država postigla je u XIV. st., nakon čega su gotovo svi tada stečeni krajevi ostali trajno u njezinu sa-stavu⁵. Varljivom dojmu "nezainteresiranosti" srednjovjekovnog bosanskog društva za ta pitanja pogoduje činjenica da smo danas o tadašnjim sporovima između Bosne i njezinih susjeda zbog neriješenih graničnih pitanja oskudno obaviješteni, te nam izgleda da su nesporazumi s tim u vezi bili iznimno rijetki, što se u historiografskoj literaturi najčešće objašnjavalo slabijom naseljenošću i postojanjem nenastanjenih područja između dviju država, u kojima se "gubila" precizna granica kakvu danas, poznajemo. U nemogućnosti da se o tim pitanjima našem suvremeniku ponudi jasan i pouzdan odgovor, povjesničari su zamišljene međuprostore nazivali "ničijom zem-ljom", koja je usto po pravilu bila pusta i teško prohodna⁶. Takva realna stanja i na njima zasnovane pretpostavke povjesničara primjerenije je tražiti u razdoblju ranog srednjeg vijeka nego u stoljećima koja su uslijedila poslije, kada su se već bila ustalila moćna srednjovjekovna kraljevstva. Naime, zanimljivu sliku stanja i tom smis-lu pruža *Ljetopis popa Dukljanina*, u kome se navodi kako je legendarni kralj Budi-mir (Svetopelek) odlučio utvrditi granice svoje države, te je radi toga sazvao mudre ljude iz čitavog kraljevstva. Kako mu oni nisu mogli pouzdanije odgovoriti, odlučio je odgovor potražiti od pape i cara u Carigradu, kojima je poslao svoje izaslanstvo koje su činili mudri i plemeniti muževi⁷. U razvijenom pak srednjem vijeku, kada su se demografske prilike popravile, komunikacije između krajeva i naroda pojačale, državne granice su svima postale "bliže", njihov prelazak češći, ugrožavanja grublja, a poimanje graničnih sporova i njihovo rješavanje osjetljivije. To je osobito uočljivo u krajevima u kojima je život s obje strane granice bio intenzivniji, naselja gušća i međusobno bliža, a izvorna svjedočanstva neusporedivo brojnija, dobro se znalo što pripada kojoj vlasti i na koji su način u tom području susjedski odnosi bili uređeni. Ne treba stoga posebno naglašavati da se o prilikama na tim prostorima zna puno više, da je izvorna građa brojnija, a vijesti o graničnim sporovima i otvorenim suko-

⁵ O tim je pitanjima opširnije pisao **V. Ćorović**, *Teritorijalni razvoj bosanske države u srednjem веку*, Глас Српске краљевске академије CLXVII, Други разред 85, Београд 1935. (dalje: **Ћорović**, *Teritorijalni razvoj*).

⁶ O tome je opširnije pisao **H. Радојчић**, *Природа византиско-српске границе од XI до XIII века*. Зборник радова на III Конгресу словенских географа и етнографа, Београд 1932., 538-563; *Исти*, *Друштвено и државно уређење код Срба у раном средњем веку - према Барском родослову* -, Гласник Скопског научног друштва, књ. XV, Скопље 1935., св. 9, стр. 7 (dalje: **Радојчић**, *Друштвено и државно уређење*).

⁷ **Ф. Шишић**, *Летопис попа Дукљанина*, СКА, Посебна издања, књ. LXVII, Философски и филолошки списи, књ. 18, Београд-Загреб 1928., 302-303; **Радојчић**, *Друштвено и државно уређење*, 7.

bima puno češće. Gledano u tom smislu, puno nam je bolje poznata dinamika bosansko-dubrovačkih veza nego promjene u bosansko-ugarskim odnosima. S tim u vezi valja spomenuti da je na malom prostoru bosansko-dubrovačkih dodira i jedno sporno selo više dramatiziralo sliku stanja nego gubitak čitave pokrajine s njezinim gradovima u bosansko-ugarskim poremećajima. O teritorijalnim promjenama nastalim za bosansko-ugarskih ratova više se doznaje iz vladarskih naslova, u koje su pomno unošeni nazivi novostečenih zemalja nego iz samog teksta njihovih isprava.

Promjene režima na državnoj granici zorno su upozoravale na promjenu klime u susjedskim odnosima. Tako su primjerice strože kontrole protoka ljudi i roba nagovještavale narušavanje dotadašnjih dobrih odnosa među susjedima, a liberalizacija graničnog prometa svjedočila je o poboljšanju koje je vodilo postupnoj normalizaciji. U doba poremećenih susjedskih odnosa i otvorenih sukoba pozivanje na "stara prava" potpomognuto osjećajem nadmoćnosti i argumentirano samopouzdanjem i nadom u silu i oružje, izražavalo je po pravilu želju za teritorijalnim promjenama na koje druga strana nije mogla pristati. Dostupna izvorna građa zabilježila je takve slučajeve naknadne intervencije u prošlost, odnosno želje pojedinaca da isprave ranije postupke, a nastali problemi rješavani su ratom ili diplomacijom. Tako je primjerice jedan od zahtjeva kralja Ostoje iz 1403., da mu Dubrovčani vrate nedavno prodano Primorje, prerastao u rat između dviju strana⁸.

Interes kao kriterij

Teritorijalni spor potaknut željom velikog vojvode Sandalja Hranića da i nakon normalizacije bosansko-dubrovačkih odnosa zadrži selo Lisac, koje je još 1399. kralj Ostoja prodao Dubrovčanima, iako je ono pripadalo vojvodi Radiču Sankoviću, nagovijestio je da rješenje neće biti lako pronaći, iako su Dubrovčani svojedobno uspjeli nagovoriti vojvodu Radiča Sankovića da im ga ustupi, što je on i učinio ispravom od 25. kolovoza 1399. godine⁹. Budući da je rat između Bosne i Dubrovnika

⁸ Opširnije vidi Škrivanić, *Rat bosanskog kralja Ostoje*, 35-60; usp. također *Poviest I*, 392-414; Ђирковић, *Историја Босне*, 198.

⁹ "а то дѣло^м показуемо по всѣ^м наши^м листи^м да е видно^м всакому кому се достои како ѣ воєвода радичъ сынъ кови^нѣ да^м дубровникъ градъ и шпкинн въ вѣке у пле^менито село мое у приморю на име ансыць съ всѣ^ми селн и засельци и съ всѣ^ми мегалин и водами и дръвлин пашами з дубравами и съ всѣ^ми котари и досто^бнне^м села ре^мнаго записую и укро^впаяю како^т е записалъ г(оспо)л(н)нъ краль шесто^вѣ у повели все приморн^е дубровникъ у шпкинѣ такогерѣ и наше ре^мно село ансыць дамо властело^м и шпкинн град^а дубровника у вѣке у пле^менито нимъ и ни^м племенъ и котомъ все

formalno bio završen kada je veliki vojvoda Sandalj Hranić stao isticati svoje teritorijalne zahtjeve, zainteresirane strane više nisu mogle računati na pritiske primjerene ratnom stanju, pa je diplomacija dobila priliku pokazati svoju umješnost. Kako on nikako nije želio ostati bez spomenutog sela, a Dubrovčani nisu htjeli odustati od zahtjeva da im ga vrati jer ga nepravedno drži, rješavanje spora se otešlo pri čemu su obje strane ponzale različite argumente¹⁰. Bez obzira na želju pojedinca i njegov društveni položaj otudjenje dijela državnog teritorija, čak i u situacijama kada se radilo o obiteljskom posjedu, nije bilo moguće bez suglasnosti bosanskog sabora jer se time krnjila cjelovitost srednjovjekovne bosanske države¹¹.

Da su saborske odluke i izvan Bosne imale težinu nepobitnog argumenta, pokazuje činjenica da su Dubrovčani za pregovora u svakoj prigodi isticali kako su zemlje oko kojih su se sporili dobili uz prethodni pristanak bosanskog kralja i sabora¹². Inicijative za promjenama državnih granica, bez obzira dolazile one iz same Bosne ili iz njezina susjedstva, upućivane su na odobrenje državnom saboru, pa je u tom smislu i veliki vojvoda Sandalj obećao Dubrovčanima da će njihove interese zagovarati na "velikoj skupštini" koja bi se uskoro trebala održati, predloživši im da na nju pošalju svoje izaslanike¹³.

Cijena domovine

Najčešće je do teritorijalnih promjena dolazilo ratom jer se u takvim situacijama za to nije tražila ni očekivala ničija suglasnost i pristanak, a uspjeh je u načelu bio

Границе које су сталене наредьбеници гра(а) дубровника ѿ(а)ъ властель и ѿ(а)ъ оп'кине въ всѣхъ више реченыхъ земляхъ", Стојановић, *Повеле и писма I*, 132; usp. F. Miklošič, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, Graz 1964.², 241-243 (dalje: Miklošič, *Monumenta Serbica*). Opširnije o tome J. Мијушковић, *Хумска властeosка породица Санковићи*. Историјски часопис XI, Београд 1961., 33 (dalje: Мијушковић, *Санковићи*); Луčić, *Stjecanje*, 122-124.

¹⁰ Dubrovčani su u tom smislu 4. kolovoza 1404. odgovarali velikom vojvodi Sandalju "Да тон б(о)гъ вѣ и васъ свѣтъ да не ѿнон село лис(а)ць наше дано всомъ босномъ и радичемъ како и твоя любовь зна те^о смо приступниа како и нашему", Стојановић, *Повеле и писма I*, 260; Пуцић, *Споменици српски I*, 56. O tome opširnije vidi :M. J. Динић, *Државни сабор средњевековне Босне*, Српска академија наука, Посебна издања, књ. ССХХI, Одељење друштвених наука, Нова серија, књ. 13, Београд 1955., 45-46 (dalje: Динић, *Државни сабор*); *Poviest I*, 414-417; Ћирковић, *Историја Босне*, 205.

¹¹ Slučajevi o kojima je s tim u vezi sabor raspravljao, podrobnije je analizirao Динић, *Државни сабор*, 42-48.

¹² O tome svjedoči više sačuvanih dokumenata objavljenih u Стојановић, *Повеле и писма I*, 129, 260; Пуцић, *Споменици српски I*, 20-21, 56 i Primjedbe VI.

¹³ *Poviest I*, 414.

siguran. Tako je primjerice ban Stjepan II. Kotromanić proširio svoju vlast na krajeve kojima njegovi prethodnici nisu nikada prije vladali. Uz pomoć članova obitelji Stipanića-Hrvatinića ban je osigurao prevlast nad Donjim krajima¹⁴, do proljeća 1324. postao je gospodar Usore i Soli, koje su tada ušle u njegov vladarski naslov¹⁵, do proljeća 1326. stavio je pod svoju vlast područje između Cetine i Neretve poznato kao Krajina,¹⁶ a približno istodobno je zavladao i Humom¹⁷. Ostaje neizvjesno kada je ban Stjepan II. osvojio područje Livna, Glamoča i Duvna iako je i do njih došao ratom. Rezultat tog njegova ratovanja bile su nove državne granice, koje je njegov pisar Pribisav omeđio Savom, morem, Cetinom i Drinom¹⁸, u ispravi koju je njegov gospodar vjerojatno 1329.-30. s bratom, knezom Vladislavom, izdao knezu Grguru Stipaniću. Poznati su slučajevi u kojima je do toga dolazilo sporazumom o ustupanju, kao što je primjerice 1333. srpski kralj Dušan predao Dubrovčanima cijelo primorje od Stona do Dubrovnika te otočić Posrednicu na ušću Neretve za 8000 perpera i 500 perpera godišnjeg tributa¹⁹, a potom je taj čin ispravom potvrdio i bosan-

¹⁴ Ban Stjepan je darovao knezu Vukoslavu Hrvatiniću župe Banice i Vrbanju, "ερε ωσταβη хрѣватскога р(оспо)д(н)на н бдпншнѣ", L. Thallóczy, *Istraživanja o postanku bosanske banovine sa naročitim obzirom na povelje körmendskog arkiva*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 18 (1906) 4, str. 403 (dalje: Thallóczy, *Istraživanja*); Isti, *Untersuchungen über den Ursprung des bosnischen Banates mit besonderer Berücksichtigung der Urkunden im Körmender Archive*, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegowina XI. Wien 1909., 239-240 (dalje: Thallóczy, *Untersuchungen*); Isti, *Studien zur Geschichte Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München-Leipzig 1914., 7-8 (dalje: Thallóczy, *Studien*); usp. Ћирковић, *Историја Босне*, 88; P. Ćosković, *Hrvatinići*, Hrvatski biografski leksikon V, Zagreb 2002., 728 (dalje: Ćosković, *Hrvatinići*).

¹⁵ "Magnifico et potenti domino domino Stephano libero principi et domino Boznae, Ussorae et Salae et plurimorum aliorum locorum, atque terrae Chelmi comiti", T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, IX, Zagrabiae 1911., 296; G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, VIII/6, Budae 1837., 97; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, I, Split 1979., 441-442. Usp. В. А. Трпковић, *Кад је Степан Котроманић први пут продро у Хум*, Историјски гласник, Београд 1960., 1/2, str. 153 (dalje: Трпковић, *Кад је Степан Котроманић*); Ћирковић, *Историја Босне*, 89.

¹⁶ Трпковић, *Кад је Степан Котроманић*, 154; Ћирковић, *Историја Босне*, 88, 362, bilj. 2

¹⁷ Опширније је о томе писао Трпковић, *Кад је Степан Котроманић*, 151-154; Ћирковић, *Историја Босне*, 88-91.

¹⁸ "а се писа прѣнѣсавъ дѣбакъ банъ стипан(ъ), кон дрѣжаше ѿт с(а)вѣ до морѣ, ѿт цѣтине до дрине", Thallóczy, *Istraživanja*, 407; Isti, *Untersuchungen*, 243; Isti, *Studien*, 14-15.

¹⁹ Стојановић, *Повеле и писма I*, 48-52; Miklošič, *Monumenta Serbica*, 103-105. О томе usp. V. Трпковић, *Око "ustupanja" Stona i Pelješca Dubrovčanima (1326-1333)*, Историјски гласник, Београд, (1953) 1, str. 39-60 (dalje: Трпковић, *Око "ustupanja" Stona*); Луčić, *Stjepanje*, 104; *Историја српског народа*, књ. I. *Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)*, Београд 1994², 512 (Б. Ферјанчић).

ski ban Stjepan II. Kotromanić²⁰, ili prodajom, kao što je to učinio bosanski kralj Ostoja kada je 1399. prepustio Dubrovčanima zemlje od Kurila do Stona sa svim selcima, zaselcima, podanicima, međama, pravima, vodama, pašama, šumama, dubravama i sa svim onim što pripada tim zemljama i selima²¹. Zabilježen je i slučaj davanja u miraz dijela državnog teritorija u baštinu, kao što je to 8. svibnja 1287. učinio ban Prijezda II. kada je pristankom vlastele darovao župu Zemljanik kćeri Katarini²². Do promjene državnih granica moglo je doći i vrbovanjem lokalnih dinasta da napuste dotadašnjeg i za svojega gospodara priznaju drugog vladara. U tom smislu osobito je ilustrativan primjer držanja Hrvatinića u XIV. st., od kojih su jedni bili u milosti hrvatsko-ugarskog kralja, a drugi bosanskog bana²³.

Između dva gospodara

Naša pozornost ovom prigodom nije usmjerena na praćenje svih takvih situacija kojima je obilovala povijest srednjovjekovne bosanske države, nego tek na jednu zanemarivanu i malo poznatu epizodu iz višestoljetnog procesa oblikovanja njezina državnog teritorija. Riječ je o događaju iz druge polovice 1406. kojim se u međunarodnom položaju Bosanskog Kraljevstva nije ništa promijenilo, ali je ipak važan za proučavanje i razumijevanje širih političkih prilika u kojima je ono potkraj XIV. i na početku XV. st. aktivno sudjelovalo. U nadmetanju dvojice pretendena za ugarsku krunu i prijestolje, Bosna je sa svojim vladarom i velikašima stala na stranu napuljskog Anžuvina, koristeći njegovu odsutnost i darežljivost više za postizanje vlastitih probitaka nego što mu je pomogla sačuvati vladarske pozicije na istočnoj

²⁰ Стојановић, *Повеље и писма I*, 45-47; usp. Miklošič, *Monumenta Serbica*, 105-107. Za ostale navode usp. bilj. 17.

²¹ Povelju o tome izdao je kralj Ostoja Dubrovčanima 15. siječnja 1399, Стојановић, *Повеље и писма I*, 420-423; Miklošič, *Monumenta Serbica*, 233-235. Sam događaj opširnije je opisao G. Čremošnik, *Prodaja bosanskog primorja Dubrovniku god. 1399. i kralj Ostoja*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 40(1928) 2, str. 109-126; Usp. također J. Radonić, *Der Gorssvojvode von Bosnien Sandalj Hrančić-Kosača*, Archiv für slavische Philologie XIX, Berlin 1897, 393-394 (dalje: Radonić, *Der Gorssvojvode*); B. Ђоровић, *Хисторија Босне*, књ. I, СКА, Посебна издања, књ. СХХІХ, Друштвени и историјски списи, књ. 53, Београд, 1940, 361 (dalje: Ђоровић, *Хисторија Босне*); *Poviest I*, 378-379; Ђирковић, *Историја Босне*, 186-189; Луčić, *Stjecanje*, 118-131.

²² Opširnije o tome usp.: P. Čošković, *Susret sa zagubljenom poviješću. Područje Bosanske Gradiške u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 2001., 42-43 (dalje: Čošković, *Susret*), gdje je i osvit na raniju literaturu.

²³ Čošković, *Hrvatinići*, 725-739, gdje je i opsežan popis literature.

strani Jadrana. Njihov izbor nije mogao ostati bez posljedica, pa ih je pristajanje uz Ladislava Napuljskog, svrstalo u tabor Sigismundovih neprijatelja.

Ipak, u tom izboru političke stranke ništa nije bilo slučajno. Bosna je imala svoje razloge kada se odlučivala, riskirajući neprijateljstvo s pristašama protivničke strane. Iako je Ladislav bio logičan izbor, on se nije pokazao praktičnim i dugoročno korisnim bez obzira što je njegov konkurent potkraj XIV. i na početku XV. st. još bio u teškom položaju zbog oporbe u samoj Ugarskoj i mjestimičnih pobuna plemstva, a 1401. nakratko čak bio i zatočen, od 1403. brže oporavljao od svih tih neprilika kroz koje je prolazio nego što je njegov protivnik znao iskoristiti trenutne prednosti koje mu je podario splet povoljnih okolnosti²⁴. Unatoč očitijoj promjeni ravnoteže u njihovim odnosima, Bošnjanima je i dalje oslonac na Napulj predstavljao privlačniju opciju sređivanja prilika u neposrednom susjedstvu nego izbor ambicioznog Luksemburgovca, koji im ne bi ostavio puno prostora za njihove političke zamisli. U tom smislu nije puno značilo ni stečeno iskustvo da je Sigismund, kao neprijatelj mnogo opasniji i poduzetniji jer je, od 1398. slao u Bosnu svoju vojsku pokušavajući na taj način utjecati na popunjavanje bosanskog prijestolja i na napuštanje dotadašnje njezine vanjske politike.

Sigismundova politika prema Bosni pokazala je značajnije rezultate tek potkraj 1403., kada se kralj Ostoja, nakon razlaza s hercegom Hrvojem, odlučio izmiriti s dotadašnjim svojim protivnikom na ugarskom prijestolju²⁵. Izmirenje je bilo važno za oba vladara, pa je i Luksemburgovac postignuto izmirenje držao svojim velikim političkim uspjehom i o tome je 16. travnja 1404. pisao burgundskom hercegu Filipu. Iz kraljeva se pisma saznaje da se bosanski kralj obvezao udariti na kralja Ladislava i njegove pristaše, među kojima se izrijeком spominje herceg Hrvoje Vukčić Hrvatinić, za koga se veli da se odmetnuo od Ostoje i od Sigismunda²⁶.

²⁴ O tome opširnije piše V. Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*, 2, Zagreb 1980., 338-344 (dalje: Klaić, *Povijest Hrvata II*); usp. također *Историја српског народа*, књ. II. *Доба борби за очување и обнову државе (1371-1537)*, Београд 1994.², 60-61, 70-72 (J. Калић).

²⁵ O Ostojinu približavanju kralju Sigismundu i njihovu izmirenju usp. Radonić, *Der Gorssvojvode*, 398; Исти, *О кнезу Павлу*, 38-39.

²⁶ "Item cum Ostoya rege Bosnae se pacem ac foedus habere, qui Ostoya cum suis et Hungarorum copiis contra Ladislaum filium Caroli a Dyrhacio et Herwoyam, qui et ipse regi Bosnae et Sigismundo rebellare praesumpsit, profecturus erat", F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV st.*, *Starine XXXIX*, Zagreb 1938., 240 (dalje: Šišić, *Nekoliko isprava*); L. Thallóczy i A. Áldásy, *Codex diplomaticus partium Regno Hungariae adnexarum*, Monumenta Hungariae historica, Diplomataria, vol. XXXIII, Budapest 1907., 45. Opširnije je o tom pismu i političkom kontekstu pisao M. Динић, *Писмо угарског краља Жигмунда бургундском војводи Филипу*, Зборник за друштвене науке Матице српске, Београд 1956., св. 13-14, стр. 93-98; usp. Radonić, *Der Gorssvojvode*, 398; Ђоровић, *Историја Босне*, 386; *Poviest I*, 397.

Više nego što je ojačao Sigismundovu i oslabio Ladislavovu stranku, kralj Ostoja je svojim postupkom zapečatio svoju vladarsku sudbinu jer ga najmoćniji bosanski velikaši u tome nisu bili spremni slijediti. Čak su i Dubrovčani, odani kralju Sigismundu, bili protiv te promjene²⁷. Unutrašnje suprotnosti u zemlji ubrzano su se produbljivale, a opća zavađenost velikaša toliko je narasla, pa su Dubrovčani sa zabrinutošću o tome javljali 11. prosinca 1403. kralju u Budim²⁸. U drugoj polovici svibnja 1404., Ostoja je već bio izgubio prijestolje pa je utočište potražio u Ugarskoj²⁹ u nadi da će ondje dobiti pomoć od kralja Sigismunda, koji ga je nakon njihova izmirenja držao svojim čovjekom. Svrnutome su kralju Ostoji u Bosni ostali vjerni tek braća Radivojevići, Juraj i Vukić³⁰. Popunjavanje bosanskog prijestolja obavljeno je na državnom saboru održanom potkraj svibnja 1404. u Visokom, gdje je za novoga kralja izabran Tvrtko II. Tvrtković³¹. Za njegov izbor doznali su Dubrovčani od svojih poslanika u Bosni nešto prije 16. lipnja 1404, kako to izriječkom navode u

²⁷ Uputu njihovim poslanicima za hercega Hrvoja i kralja Sigismunda od 16. studenog 1403. vidi u J. Jelčić i L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae*, Budapest 1887., 131-143 (dalje: Jelčić i Thallóczy, *Diplomatarium relationum*); Ђоровић, *Хисторија Босне*, 380-382; *Poviest I*, 397-401.

²⁸ "che li Bossignani sono in grande differenzia, e l uno va sopra l altro, et che Ragusa li ha per amixti et haveralli ancora molto piu", Jelčić i Thallóczy, *Diplomatarium relationum*, 149; Usp. Radonić, *Der Gorssvojvode*, 399; Исти, *О кнезу Павлу*, 39; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981., 18, bilj. 22 (dalje: Živković, *Tvrtko II Tvrtković*); Ćosković, *Krstjanin Vlatko Tumurlić*, 26.

²⁹ N. Jorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV siècle*, Paris 1899., 307. Usp. *Poviest I*, Ђоровић, *Хисторија Босне*, 386; Ђирковић, *Историја Босне*, 204. Asocijacija na te događaje zabilježena je i u natpisu na stečku Vignja Miloševića u Kočerinu, M. Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, 1. Sarajevo 1962., 12-13 (dalje: Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa I*); usp. Ђ. Трухелка, *Стари босански натписи*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 3 (1891.) 1, str. 86-87 (dalje: Исти, *Стари босански натписи*); Isti, *Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters*, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina III, Wien 1895., 431-432 (dalje: Трухелка, *Die bosnischen Grabdenkmäler*); Isti, *Osvrt na sredovječne kulturne spomenike Bosne*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 26 (1914.) 1/2, str. 235 (dalje: Трухелка, *Osvrt*); *Poviest I*, 412; M. Vego, *Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Nova serija (Arheologija) XV-XVI (1960.-1961.), Sarajevo 1961., 261 (dalje: Vego, *Novi i revidirani natpisi*); Г. Томовић, *Морфологија ћириличких натписа на Балкану*, Београд 1974., 95 (dalje: Томовић, *Морфологија*).

³⁰ Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 183; Ђоровић, *Хисторија Босне*, 386-387; Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 20.

³¹ Opširnije o tome: Динић, *Државни сабор*, 26-27; usp. također: Radonić, *Der Gorssvojvode*, 399; Ђоровић, *Хисторија Босне*, 387; Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 21.

svome pismu za velikog vojvodu Sandalja³². Uskoro su o tim promjenama u Bosni za novoga kralja doznali i Mlečani, koje je o izboru Tvrtka II. Tvrtkovića u srpnju obavijestio herceg Hrvoje Vukčić Hrvatinić, najmoćniji pojedinac u zemlji i glavni akter svih tih događaja³³. Uz novoga kralja pristajao je i drugi po snazi bosanski velikaš, veliki vojvoda Sandalj Hranić. Koliko je bio jak njegov utjecaj u Bosni potvrđuje pisanje Dubrovčana u pismu od 8. kolovoza 1404., u kome su naveli da ono što on hoće to će htjeti kralj Tvrtko II., herceg Hrvoje i sva Bosna³⁴. Nakon što su velikaši doveli na vlast kralja Tvrtka II. svoje su usluge počeli naplaćivati pokoravanjem lokalne bosanske vlastele, pa je tako uz kraljevu privolu veliki vojvoda Sandalj proširio svoje posjede na račun imanja humske obitelji Sankovića³⁵, a nakon 1404. njegovu vlast priznali su i Nikolići³⁶.

Dosljedno protiv i za

Dolazak svrgnutog bosanskog kralja u Ugarsku i traženje pomoći omogućili su kralju Sigismundu da se odlučnije umiješa u bosanske zaplete kako bi milom ili silom na svoju stranu konačno dobio bosanske velikaše, koji su podupirali stranku

³² "и коьмь били нашн послан на пѣтеви казоваше имь како ви вѣлможнѣ бѣсте били на кѣпн и пакѣ се рѣзнили", Стојановић, *Повеље и писма I*, 259; Пуцић, *Споменици српски I*, 54-55; Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 184; Динић, *Државни сабор*, 26, 73-76.

³³ "Insuper quia dictus ambaxiator dicit, quod dominus Crevoia congratulatur nobiscum, significando, quod barones Bossine concorditer expulerunt Ostioiam, olim regem Bossine, de regno, et instituerunt alium regem Bossine, videlicet filium Tverthcenis olim regem Bossine, qui erat civis noster", Š. Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike V*, Zagreb 1875., 46; knj. VI, Zagreb 1878., 134-135 (dalje: Ljubić, *Listine*); Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 22, kako su s tim u vezi opširnije pisali Mlečani 31. srpnja 1404. u svome odgovoru hercegu Hrvoju na neka njegova pitanja.

³⁴ "иеръ цю ви хокѣте тон кѣ хотѣть прѣспоеѣтнень тврѣтко и г(оспо)^(и)нь херѣцегъ и вса босна, иеръ ти не в(о)гъ тун ж(н)а(ос)тъ даль да такон вѣде", Стојановић, *Повеље и писма I*, 261; Пуцић, *Споменици српски I*, 56-57; usp. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 187; Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 22.

³⁵ O slomu Sankovića vidi: Мијушковић, *Санковићи*, 48-52; usp. također Radonić, *Der Gorssvojvode*, 399-401; С. Ђирковић, *Русашка господа*, Историјски часопис XXI, Београд 1974., 14 (dalje: Ђирковић, *Русашка господа*); Исти, *Работници, војници, духовници. Друштва средњовековног Балкана*, Београд 1997., 315 (dalje: Ђирковић, *Работници*); Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 22.

³⁶ Opširnije o toj humskoj plemićkoj obitelji vidi: М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967., 5-15 (dalje: Динић, *Хумско-требињска властела*); usp. također: Ђирковић, *Русашка господа*, 14; Исти, *Работници*, 315.

kralja Ladislava Napuljskog u borbi za ugarsko prijestolje. Na odgovor iz Budima nije trebalo dugo čekati jer je već na početku lipnja 1404. kralj pozivao velikaše za vojnu protiv Bošnjana. Iz kraljeva pisma od 6. lipnja upućena mačvanskom banu Ivanu Moroviću doznaje se da će u vojni sa svojim ljudima sudjelovati i Ladislav Töttös de Báhmonostor³⁷.

Sigismund nije osobno sudjelovao u pohodu koji je povjerio mačvanskom banu, a ugarska vojska prodrla je dolinom Bosne do Bobovca, a dolinom Spreče do Srebrenika, koji je tom prilikom zaposjela. S ugarskom vojskom u zemlju se vratio svrgnuti kralj Ostoja, uz kojega je, nakon ugarskog povlačenja, ostala tek manja četa ostavljena mu kao zaštitnica³⁸. Skromni rezultati ugarske vojne u Bosni iz 1404. nisu mogli izmijeniti odnose između Bosanskog Kraljevstva i Ugarske, pa je kralj Sigismund već u proljeće sljedeće godine otpočeo pripreme za novu intervenciju, koje su bile opsežnije od prethodnih. Vijesti o njima javio je 13. ožujka 1405. Dubrovčanima njihov izaslanik u Budimu Franko Bavželić, a oni su ih potom 7. travnja po Nikoli Gučetiću prosljedili hercegu Hrvoju, kralju Tvrtku II. i velikom vojvodi Sandalju³⁹. Dubrovačka mirovna inicijativa iz ožujka 1405. u Bosni nije ozbiljno shvaćena, pa je tim povodom Hrvoje izjavio da ni za što na svijetu neće u Ugarsku uputiti svoje izaslanstvo⁴⁰. U tom ozračju Sigismund se u toku idućih mjeseci još odlučnije spremao za rat protiv nepokornih Bošnjana, pa su 2. svibnja Dubrovčani javljali Balši II. Balšiću kako hrvatsko-ugarski kralj sprema veliku vojsku, ali da ne znaju kamo s njom kani udariti⁴¹.

³⁷ "Quia volumus et disposuimus, ut magister Ladislaus filius Teutes de Bathmonostora una cum nobiscum cum gentibus suis ad partes Boznenses exercituancium more proficiscatur..." Šišić, *Nekoliko isprava*, 243-244; usp. *Isti, Vojvoda Hrvoje*, 185.

³⁸ P. Živković, *Bosansko-ugarski sukobi krajem XIV i u prvoj polovini XV stoljeća*, Treći program Radio Sarajeva, Sarajevo, 11(1982) 37, str. 90 (dalje: Živković, *Bosansko-ugarski sukobi*).

³⁹ "Scrive del aparichiamiento di hoste se fa contra lo ducha et Bossina", Jelčić i Thallóczy, *Diplomatarium relationum*, 164, navode Dubrovčani u pismu sa svoga izaslanika u Bosni. Opširnije o tadašnjim prilikama Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 193-194; usp. Radonić, *Der Gorssvojvode*, 401; *Isti, O knezu Pavlu*, 44; Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 29-30.

⁴⁰ Ђирковић, *Историја Босне*, 206.

⁴¹ "Лист г(ос)п(одс)тва ви примисмо и разумѣсмо цо намъ писасте да ви зпишемо за гласе ѡ г(оспо)л(н)на крага угрьскога цо се чие и зато г(ос)п(одс)твѣ ви дамо узнатъ имамо гласѣве крѣ је по м(н)л(ос)тн б(о)жиии зрѣво и у векнемъ станию и болюмъ не ѡ је билъ никѣда и правѣ да велике вонске приправата, да кудѣтн мѣ не кана или кудѣтн кне с тѣмн силани ѡ г(оспо)л(н)на деспота може г(ос)п(одс)тво ви увидѣтъ кон је у великон любѣвѣ и у единствѣ ш нимъ", Стојановић, *Повѣље и писма I*, 385; Пуцић, *Споменици србски I*, 63-64; usp. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 194; Radonić, *O knezu Pavlu*, 45, bilj. 30.

“Odmetnike” treba uništiti

Sigismundova odlučnost da povede rat protiv Bosne došla je osobito jasno do izražaja u njegovu pismu koje je 10. lipnja 1405. uputio sucima i stanovništvu grada Prešova (Eperjes), tražeći od njih da mu po Simonu Rozgonyju pošalju 500 forinti, koje će poslije sebi naknaditi iz dohotka od kraljevskih solara⁴². Taj je novac kralju bio prijeko potreban za opremanje vojske s kojom namjerava krenuti protiv “svoje kraljevine Rame ili Bosne” da bi prema njima ispravio i obnovio državne granice⁴³. U jeku tih priprema doznaje se nekoliko dana poslije da se i sâm kralj spremao na skori dolazak u Slavoniju, budući da je on 13. lipnja 1405. pisao hrvatskim banovima Pavlu Bissenu i Pavlu de Peth te njihovim zamjenicima i podžupanima, zagrebačkom i križevačkom da ga čekaju na okupu u Slavoniji kamo i sam kani uskoro doći⁴⁴. U srpnju pak ugarski je izaslanik u Mlecima izjavljivao kako njegov gospodar već ima na raspolaganju vojsku od 50.000 vojnika⁴⁵.

⁴² “Fidelitati igitur vestrae presentibus firmissime regio edicto precipientes mandamus, quatenus illico presencium noticia, diligenti pensacione inter vos super hys prehabita, pretextu ipsius regie nostre exercituali expedicionis, vestra debeatis communitate quingentos florenos per centum nouos denarios computando fidei, nostro Symon Rozgon dare, persoluere, et assignare debeatis plene et integre, ac debito cum effectū; commisimus enim Magistro Symoni, vt ipse pro huiusmodi pecunia vicem vobis et eidem Communitati Vestre vna cum fidele nostro Marco de Neremberga vrburarum et trigesimarum nostrarum Comite cum nostris salibus regalibus plene respondere, et de eadem realiter satisfacere teneatur”, G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/4, Budae 1841., 377 (dalje: Fejér, *Codex diplomaticus X/4*). Usp. također: E. Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár II/3*, Budapest 1956., 483 (dalje: Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár II/3*); Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 194; *Poviest I*, 418; Турковић, *Историја Босне*, 206; Klaić, *Povijest Hrvata II*, 375; Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 30.

⁴³ “Cum nos celico opitulamine, valido nostro cum exercitu, pro rectificandis et restaurandis regni nostri confiniis versus regnum nostrum Ramae, seu Boznae, nostros gressus regio dirigere habeamus necessarie; ad huiusmodique nostrae felicis expeditionis votium consumpmacionem pecuniarum quantitas nobis sumpme sit necessaria”, Fejér, *Codex diplomaticus X/4*, 377; usp. Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár II/3*, 483; Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 194; *Poviest I*, 418; Турковић, *Историја Босне*, 206; Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 30.

⁴⁴ “Volumus igitur et fidelitati vestre ac cuiuslibet vestrum firmissimo regio sub edicto precipimus et omnino volentes mandamus, quatenus usque nostrorum inibi adventum...”, I. Nagy, *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkő V*, Budapest 1888, 405-406 (dalje: Nagy, *Codex diplomaticus comitum Zichy V*); usp. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 194; Živković, *Bosansko-ugarski sukobi*, 91; Isti, *Tvrtko II Tvrtković*, 30.

⁴⁵ “quod respondeatur isti ambasiatori serenissimi domini regis Hungarie, et primo ad primam partem, per quam petit: quod cum sit dispositus venire ad acquirendum Dalmaciam, et iam congregaverit L mille personas, nobis placeat solum in hoc, ut possit perficere suam intentionem, intrare secum in liga: quod consideratis agendis, que ad presens agere habemus pro guerra, quam habemus

Unatoč tim optimističnim najavama o stanju Sigismundovih priprema i mjesec kolovoz je bio na izmaku, a vojni pohod još nije bio pokrenut niti je kralj napuštao Ugarsku. Naime, 29. kolovoza pisao je on iz Visegráda zboru crkve Svetog Duha da odgodi zakazane parnice protiv nekih ugarskih plemića koji bi s njim upravo trebali krenuti u rat protiv Bosne⁴⁶. Tek u početku rujna 1405. ugarska vojska je provalila u Bosnu u više smjerova. Jedan njezin dio pod zapovjedništvom hrvatskog bana Pavla Bissena prodirao je prema Bihaću, jakom uporištu pristaša kralja Ladislava, Napuljskog i hercega Hrvoja Vukčića, drugi njezin dio pod zapovjedništvom Petra Perenyija pustošio je područje u unutrašnjosti Bosne oko Bobovca, onemogućujući pružanje pomoći opsjednutim braniteljima Bihaća⁴⁷, a mačvanski ban Ivan Morović ratovao je s više uspjeha u Usori, gdje je razorio neke utvrde, među njima i grad Srebrenik, te svu pokrajinu popalio i opustošio⁴⁸. Prema snazi ugarskog napadaja jasno je da je glavina njihova udara bila namijenjena hercegu Hrvoju Vukčiću i njegovim zemljama, pa je od polovice kolovoza do polovice listopada 1405. i sâm Sigismund boravio u dolini Une. Za to vrijeme izdao je više isprava, 16., 22. i 24. kolovoza u Kostajnici⁴⁹, 14. i 29. rujna te 4., 5. i 8. listopada u Bihaću⁵⁰, 28. i 29. rujna u Sokolu

cum domino paduano. considerata etiam expensa, in qua sumus ad presens, non videmus, quod pro presenti possimus ei complacere...," **Ljubić**, *Listine V*, 61. Sigismundov biograf **E. Windecke**, *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds*, Berlin 1893., 20 (dalje: **Windecke**, *Denkwürdigkeiten*), pisao je da je kralj pošao na Bosnu s 60 000 vojnika. O Windeckeovim vijestima opširnije je pisao **M. J. Димитић**, *Вестни Еберхарда Виндекеа о Босни*, Југословенски историјски часопис. Љубљана-Загреб-Београд, 1 (1935.) 3/4, str. 352-367. (dalje: **Димитић**, *Вестни Еберхарда Виндекеа*); usp. također: **Ćosković**, *Susret*, 78, bilj. 234.

⁴⁶ "Dicit nobis Benedictus filius Dionisii de Pazon, quod Ladislaus de eadem, ac Michael Nicolaus et Perbardus de Warda quasdam causas inter ipsos in curia nostre maiestatis in octavis festi beati Georgii martyris proxime preteriti habitas, octavis de eiusdem ad octavas festi beati Michaelis archangeli nunc venturi vigore literarum nostrarum prorogatarum seu preceptoriarum, eo quod ipsi se in presentem nostram expeditionem excreituaem versus Boznam instauratam profecturos asseruissent, statu in eodem differri procurassent, cum tamen in ipsam expeditionem profecti minime extitissent", **Nagy**, *Codex diplomaticus comitum Zichy V*, 415; usp.: **Šišić**, *Vojvoda Hrvoje*, 194; **Živković**, *Tvrtko II Tvrtković*, 30.

⁴⁷ O tom vojnom pohodu piše **Windecke**, *Denkwürdigkeiten*, 20; **Димитић**, *Вестни Еберхарда Виндекеа*, 352, a sâm tijekom bosansko-ugarskog sukoba 1405. opširnije je opisao **Šišić**, *Vojvoda Hrvoje*, 194-195, 227, bilj. 145. Odras toga rata, gledano s ugarske strane, došao je do izražaja u više Sigismundovih isprava koje je izdao zaslužnim pojedincima, usp. **Fejér**, *Codex diplomaticus X/4*, 393-399.

⁴⁸ **Šišić**, *Nekoliko isprava*, 259-263; usp. **Fejér**, *Codex diplomaticus X/4*, 386-389; usp. **D. Basler**: *Stari grad Srebrenik i problematika njegove konverzacije*, *Naše starine IV*, Sarajevo 1957., 119; **Klaić**, *Povijest Hrvata II*, 376.

⁴⁹ **Mályusz**, *Zsigmondkori oklevéltár II/3*, 499, 501; usp. **J. K. Hoensch**, *Itinerar König und Kaisers Sigismunds von Luxemburg 1368.-1437.*, Warendorf 1995., 75 (dalje: **Hoensch**, *Itinerar*).

⁵⁰ **Mályusz**, *Zsigmondkori oklevéltár II/3*, 508, 510-512; usp. **Hoensch**, *Itinerar*, 75.

na lijevoj strani Une iznad Bihaća⁵¹ te pri povlačenju 16. listopada u Krupi⁵².

Iako Sigismundov vojni uspjeh u Bosni 1405. nije bio na razini priprema koje je kralj dugo i temeljito poduzimao, ipak je izazvao golem strah u bosanskih podanika i njihovih dubrovačkih susjeda. U strahu da će pred ugarskom vojskom morati napustiti Bosnu neki su tražili od Dubrovčana da im dopuste skloniti se na njihovo područje, kao što je to primjerice učinio župan Toliša⁵³, podanik velikog vojvode Sandalja Hranića, odnosno knez Pavao Radinović⁵⁴. Ni sami Dubrovčani nisu željeli ugroziti sigurnost svojih trgovaca, pa su im zabranili da odlaze u Bosnu. Tek kada je u studenom opasnost minula i putovi za trgovce u zemlji opet su bili otvoreni, njihovi trgovci su se nakon poziva Sandalja Hranića vratili u zemlju bosanskoga kralja.

Samo za

Bošnjani su ozbiljno shvatili Sigismundove najave o ispravljanju i promjenama državnih granica prema Bosni, ali netom završena ratna neprijateljstva, neznatni teritorijalni gubitci te njihova popaljena i opustošena pogranična područja ipak ih nisu prisilila na promjenu držanja prema Ugarskoj. Naprotiv, podnesene ljudske žrtve i materijalne štete koje im je nanijela ugarska vojska za posljednjeg ratovanja u Bosni samo su ih prisilili da se još jače vezuju uz kralja Ladislava Napuljskog. Njihova politička upućenost na napuljskog Anžuvince u potpunosti je došla do izražaja na bosanskom saboru koji je u proljeće 1406. sa svojim velikašima držao kralj Tvrtko II. Kako se saznaje, okupljeni velikaši su tada razmatrali težak međunarodni položaj zemlje u sjeni Sigismundovih zahtjeva za revizijom državne granice prema Bosni, koju je ovaj držao "svojim kraljevstvom" (*regnum nostrum Rame seu Bozne*)⁵⁵. Ta-

⁵¹ Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár II/3*, 510; usp. Hoensch, *Itinerar*, 75. F. Šišić, *Važan prilog za povjest ugarsko-bosanskih ratova*, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arkiva VI, Zagreb 1904., 135, iznio je mišljenje da je Sigismund tada dopro pod Hrvojev grad Sokol u Plivi. Na temelju preciznog praćenja kraljeva kretanja tih dana sa sigurnošću se može tvrditi da Sigismund nije napuštao dolinu Une, niti je prodro dublje u neprijateljsko područje. Na Sigismundov itinerar ljubazno me upozorio prof. dr. D. Lovrenović, pa mu ovom prigodom iskreno zahvaljujem.

⁵² Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár II/3*, 514; usp. Hoensch, *Itinerar*, 75.

⁵³ Odgovarajuću ispravu Dubrovčani su županu Toliši izdali 5. listopada 1405., Стојановић, *Повеље и писма I*, 520-521; Пуцић, *Споменици србски I*, 65-66; Usp. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 195; Radonić, *Der Gorssvojevode*, 402; *Poviest I*, 419; Klaić, *Povijest Hrvata II*, 376.

⁵⁴ Knezu Pavlu Radinoviću Dubrovčani su u tom smislu pisali 22. listopada 1405., Стојановић, *Повеље и писма I*, 249; Пуцић, *Споменици србски I*, 69; usp. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 195; *Poviest I*, 419.

⁵⁵ Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár II*, 483; Fejér, *Codex diplomaticus X/4*, 377.

kav njegov stav prema Bosanskom Kraljevstvu trebao je njegovim suvremenicima i podanicima pružiti formu legaliteta za poteze koje je kanio poduzeti kako bi uredio i popravio ono što su "odmetnici" narušili. Kada je pak slamanje odmetništva u pitanju, prirodnom gospodarstvu su sva sredstva bila na raspolaganju, pa i pomno pripremani vojni pohod. To što Bošnjani nisu pristajali uz Sigismunda i što ga nisu priznavali hrvatsko-ugarskim kraljem i svojim gospodarom, trebala je ublažiti činjenica da je tada uz njega bio nedavno svrgnuti bosanski kralj Ostoja. Tako je trebalo izgledati da je ugarska vojna protiv Bosanskog Kraljevstva 1405., osim uređenja granica, imala za cilj vratiti Ostoji prijestolje koje je izgubio kada se "svadio s hercegom i s Bosnom"⁵⁶.

Na državnom su saboru Bošnjani zaključili da se zbog ugroženosti teritorijalne cjelovitosti njihove države obrate kralju Ladislavu Napuljskom, kojega su držali za "previsokoga kralja ugarskoga", i od njega zatraže potvrdu bosanskih državnih granica. U tom smislu sabor je odredio tročlano izaslanstvo koje je trebalo s bosanskim zahtjevima poći u Napulj i ondje ih izložiti kralju Ladislavu. Članovi izaslanstva navode se tek osobnim imenom i društvenim položajem, što otežava njihovu punu i pouzdanu identifikaciju. Bosansko izaslanstvo koje je upućeno u ljeto 1406. u Napulj činili su humski vojvoda Juraj, knez Vuk, Vukac ili Vukić i vitez Tomaš ili Toma⁵⁷. U to doba kao humski vojvoda poznat je Juraj Radivojević, ugledni pripadnik tadašnjeg bosanskog društva, pa nam se čini razložnim pretpostaviti da je baš on bio taj humski vojvoda kojega su kralj Tvrtko II, herceg Hrvoje i veliki vojvoda San-

⁵⁶ "ВНГАНЬ МИЛОШЕВИЊЪ СЛУЖИ БАНЪ СТИПАНЪ И КРАЛЪ ТВОРКЪ И КРАЛЪ ДАВНИИ И КРАЛИЦИ РОУЕН И КРАЛЪ ОСТОЮ И У ТО ВРМЪЕ ДОИДЕ И СВАДИ СЕ ОСТОЪ КРАЛЪ С ХЕРЦЕГОМЪ И З БОСНОМЪ И НА ЗГОРЕ ПОЕ ОСТОЪ..." Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa I*, 13; usp. Трухелка, *Стари босански натписи*, 86-87; Isti, *Die bosnischen Grabdenkmäler*, 431-432; Isti, *Osvrt*, 235; Vego, *Novi i revidirani natpisi*, 261.

⁵⁷ "Sane venientes nouiter ad Maiestatis nostrae praesentiam, Magnifici et Nobiles viri, Georgius Vayuoda de terra Holm, Comes Vulko, et Thomas miles, consilarii, et fideles nostri dilecti, missi ad nos per Illustrem Principem Dominum Tuertko, Regem Bosnae, affinem nostrum carissimum, tamquam fratrem, ac Spectabiles Magnificos et Nobiles viros, Heruoyam Ducem Spaleti, et Comitem partium inferiorum, Sandalum summum Vayuodam dicti Regni Boznae, aliosque Barones, Magnates, Procures, et communitatem dicti Regni, Consiliarios et fideles nostros dilectos", I. Lučić, *De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex recogniti et emendati a Ioanne Georgio Schwandtnero*, *Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, Croaticarum, et Sclavonicarum veteres ac genuini*, t. III. Bibliopolae Vindobonensis 1748, 422 (dalje: Lučić, *De Regno Dalmatiae et Croatiae*); G. Pray, *Annales regum Hungariae ab anno Christi CMXCVIII. ad annum MDLIV. deducti ac maximam partem ex scriptoribus coaevis, diplomatibus, tabulis publicis, et id genus litterariis instrumentis congesti*, t. II, Vindobonae 1764., 223 (dalje: Pray, *Annales regum Hungariae*); S. Katona, *Historia critica regum Hngariae stirpis mixtae ex fide domesticorum et exterrorum scriptorum concinata XI*, Bvdae 1790., 719 (dalje: Katona, *Historia critica XI*); Fejér, *Codex diplomaticus XI/4*, 549.

dalj Hranić s ostalim velikašima okupljenim na državnom saboru izabrali da predvodi spomenuto bosansko izaslanstvo⁵⁸. Tome se ne protivi podatak da su baš Radivojevići bili među onom malobrojnom bosanskom vlastelom koja je još neko vrijeme ostala vjerna kralju Ostoji nakon njegova svrgavanja u svibnju 1404. Osim toga, Juraj je u očima svojih bosanskih suvremenika doista bio vojvoda Humske zemlje, kako su ga u Mlecima u prosincu 1407. predstavili izaslanici kralja Tvrtka II. i hercega Hrvoja kada su za njega i brata mu Vukića kao i neke druge bosanske velikaše tražili dodjelu mletačkog građanstva⁵⁹. U pogledu utvrđivanja identiteta prvog člana izaslanstva mogla bi određenog značenja imati činjenica da su braća Radivojevići, Juraj i Vukić, u to doba bili u osobito dobrim odnosima s Dubrovčanima, koji su ih već ranije bili primili za svoju braću i podijelili im dubrovačko građanstvo, te su ih 27. ožujka 1405. pozvali da sa svojim gospodama i djecom dođu u grad podno Svetoga Srđa⁶⁰, jer je Dubrovnik najčešće davao lađe za prijevoz bosanskih izaslanika u Italiju. Budući da su Dubrovčani tada bili pristaše kralja Sigismunda, u Bosni se računalo s mogućim njihovim odbijanjem da prevezu bosansko poslanstvo upućeno kralju Ladislavu, Sigismundovu i njihovu protivniku.

Ime drugog člana bosanskog poslanstva moglo bi glasiti Vuk, Vukac ili Vukić. Od velikaša koji su se tako zvali, a sudionici su i suvremenici burnih događaja na prijelomu XIV. i XV. st., došlo bi ih više u obzir. Eliminirajući faktor pri izboru mogla bi biti tek činjenica da je svojim suvremenicima bio dobro poznat, te da ga stoga nije bilo potrebno posebice predstavljati, odnosno navoditi punim njegovim imenom, pod uvjetom da ispuštanje obiteljskog imena nije nastalo u napuljskoj kancelariji kralja Ladislava zbog latinskog jeziku i pismu kompliciranog bilježenja slavenskog oblika obiteljske pripadnosti. Gledano u tom smislu prednost bi bila na strani članova iz obitelji Hranića, točnije jednog od mlađe braće velikog vojvode Sandalja, vjerojatno Vukca, koji je u to doba već obnašao javne funkcije i bio dobro poznata osoba u javnom i političkom životu srednjovjekovne bosanske države. O njegovu ugledu svjedoči podatak da ga je kralj Tvrtko II. postavio za suca, s još

⁵⁸ Takvo mišljenje iznio je još **Љ. Ковачевић**, *Знамените српске властелске породице средњег века*, Годишњица Николе Чулића X, Београд 1888., 202 (dalje: **Ковачевић**, *Знамените властелске породице*).

⁵⁹ "... dominum Georgium quondam domini Radivovizi voivodam terre Comi, ac dominum Vochizi fratrem dicti domini Georgii filium quondam dicti domini Radivovizi cum filiis et heredibus suis eo modo et forma, quibus sunt cives Venetiarum", **Љубић**, *Listine V*, 107; usp. **Ковачевић**, *Знамените властелске породице*, 203; *Poviest I*, 423.

⁶⁰ **Стојановић**, *Повеље и писма I*, 414; **Пуцић**, *Споменици српски I*, 60-61. Браћа su tada već imala dubrovačko građanstvo, usp. **Ј. Мијушковић**, *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку*, Глас САНУ ССXLVI, Одељење друштвених наука, књ. 9, Београд 196.1, стр. 102 (dalje: **Мијушковић**, *Додељивање дубровачког грађанства*).

jednim neimenovanim vlastelinom, da u ime bosanske strane sudjeluje u procjeni šteta koje su nastale za bosansko-dubrovačkog ratnog sukoba 1403., a spominje se i među svjedocima u ispravi bosanskog kralja, kojom je na Bijelim Selištima u župi Trstivnici 20. lipnja 1405. potvrdio Dubrovčanima ustupljeno primorje od Kurila do Stona, s pripadajućim selima Liscem, Imoticom i Tmovicom⁶¹. Kako ta pretpostavka nije manje utemeljena od neke druge koja bi se u tom pogledu mogla iznijeti, tako bi izbor kneza Vukca Hranića kao drugog člana bosanskog izaslanstva, bio ipak izgledno rješenje.

Najneizvjesniji je identitet trećeg člana, viteza Tomaša ili Tome, o kojemu suvremena vrela ništa ne znaju⁶². Njegova funkcija u povjerenoj misiji bila je u skladu s naslovom koji je nosio, pa se razložno može pretpostaviti da je zapravo bio pratnja vojvodi Jurju i knezu Vukcu. S obzirom na usluge koje su se od njega očekivale, čini se razložnim pretpostaviti da bi i njega trebalo potražiti među podanicima u službi velikog vojvode Sandalja Hranića. Među humskom i trebinjskom vlastelom u Sandaljevo doba spominje se tek Toma Čemerović, nešto mlađi su pak Tomaš Dobrašinić i Tomaš Nikolić, ali ni za jednog od njih ne bi se moglo reći da je identičan s njihovim imenjacom iz 1406. godine⁶³.

Zaslugama sačuvati stečeno

Bosanski su izaslanici stigli u Napulj oko polovice kolovoza 1406., a potom ih je primio kralj Ladislav, kome su izložili razloge svojega dolaska. Kako se doznaje, oni su s njim razgovarali o više pitanja koja su nakon Sigismundovih najava da želi "ispraviti i obnoviti granice svoga kraljevstva prema njegovu kraljevstvu Rami ili Bosni" za Bošnjane bila osobito važna. Izjava je u Bosni pobudila strah iz koga se rodio osjećaj opće nesigurnosti, pa se u Napulju ponajprije razgovaralo o potvrdi svih običaja, staleža i starih pravica po kojima su se ravnali i još ih se pridržavaju te o pograničnim krajevima i granicama Bosanskog Kraljevstva koje ono u to doba ima, a imalo ih je i u doba bana Kulina⁶⁴. Pojednosti o tim pregovorima danas nam

⁶¹ Стојановић, *Повеље и писма I*, 490-495; usp. Miklošič, *Monumenta Serbica*, 253-257; usp. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 375.

⁶² Domaća izvorna građa poznaje nekoliko osoba imenom Tomaš ili Toma, ali se ne može pouzdano reći bi li neki od njih mogao biti član bosanskog izaslanstva u Napulj u polovici 1406. U tom smislu usp. podatke koje je o njima prezentirao Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*, 3, Београд 1975.², 298-299.

⁶³ O njima više podataka vidi u Динић, *Хумско-требињска властела*, 35, 46, 68, 77.

⁶⁴ "vt confirmare iam dictis Regni Baronibus, Proceribus, Magnatibus, et communitati dicti Regni Boznae, omnes et singulas consuetudines, statum et iura antiquitus eis obseruatas, et obseruata, nec

više nisu poznate, ali na temelju Ladislavove isprave od 26. kolovoza 1406., kojom je potvrdio sva bosanska traženja, može se zaključiti da su tekli na zadovoljstvo obiju strana. Povoljan tijek stvari u Bosni se razložno očekivao jer su bosanski velikaši s kraljem Tvrtkom II. u to doba bili najpouzdaniji oslonac napuljske stranke u ovim našim stranama. Ladislav je toga i sâm bio svjestan te nije štedio riječi kojima je opisao njihove zasluge⁶⁵, a potom je, sa svom vladarskom velikodušnošću, potvrdio kako velikašima, velmožama i čelnicima sve običaje, položaje i stara prava, tako i granice Bosanskog Kraljevstva kakve je ono, navodno, imalo u doba bana Kulina, napose prema Ugarskoj⁶⁶, da bi svima bilo jasno od čijih je teritorijalnih presezanja spomenuta isprava imala zaštititi Bošnjane i njihovu zemlju.

Spominjanje pak bana Kulina svjedoči da su ga u Bosni na početku XV. st. više slavili kao osnivača snažne i teritorijalno velike države nego kao utemeljitelja vladarske dinastije. Iz predodžbe državnih granica, koje su kralju Ladislavu izložili bosanski izaslanici, očito je da se banu Kulinu pripisivala država koju su stvorili njegovi nasljednici u XIV. st.⁶⁷. S tim u vezi valja upozoriti da su ga bosanski predstavnici smišljeno spomenuli, kao, očito, najpopularnijeg bosanskog vladara dotada, a tu popularnost zadržao je on i poslije, da bi pred Ladislavom opravdali svoje zahtjeve, koje im on u po njih povoljnim političkim okolnostima nije mogao odbiti. Tako su Bošnjani svoju lojalnost prema napuljskom dvoru uvjetovali potvrdom pograničnih

non confinia, et metas ipsius Regni Boznae, possessa et possessas per quondam spectabilem Culin, olim dicti Regni Boznae Banum, illasque et illa eis obseruari iubere benignius dignemur", **Lučić**, *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, 422; **Pray**, *Annales regum Hungariae*, 223; **Katona**, *Historia critica XI*, 719-720; **Fejér**, *Codex diplomaticus X/4*, 549-550.⁶⁵ "propter merita fidelitatis eorum, et seruitia grandia, fructuosa, et vtilia, quae nobis hactenus in euentibus dubiis praestiterunt", **Lučić**, *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, 422; **Pray**, *Annales regum Hungariae*, 223-224; **Katona**, *Historia critica XI*, 720; **Fejér**, *Codex diplomaticus X/4*, 550; usp. **Ђоровић**, *Историја Босне*, 394-395; *Poviest I*, 419; **Динић**, *Државни сабор*, 57; **Ђирковић**, *Историја Босне*, 206; **Клајић**, *Повијест Нрвата II*, 376; **Р. Михаљчић**, *Историјска подлога изреке од Кулина бана*, *Историјски гласник*, Београд 1992., 1/2, стр. 8 (даље: **Михаљчић**, *Историјска подлога*).

⁶⁶ "Nos eis propitios possint in quibuscunque rerum euentibus inuenire: iam dictos Illustri Regi Boznae et eius successoribus, nec non Baronibus, Magnatibus, Proceribus, et communitati dicti Regni Boznae, per dictum quondam Culin, olim dicti Regni Boznae, et signanter a partibus Hungariae, possessos, et possessa, de certa nostra scientia, tenore praesentium confirmamus", **Lučić**, *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, 422; **Pray**, *Annales regum Hungariae*, 224; **Katona**, *Historia critica XI*, 720; **Fejér**, *Codex diplomaticus X/4*, 550.

⁶⁷ Usp. **Михаљчић**, *Историјска подлога*, 8. O granicama srednjovjekovne bosanske države u doba bana Kulina pisao je na temelju dotadašnje literature **I. Grdina**, *Obseg bosenske države za bana Kulina*, *Zgodovinski časopis*, Ljubljana, 42(1988.) 3, str. 449-456, ali ne spominje podatak iz 1406.

krajeva prema Ugarskoj⁶⁸ koje je tradicija prepisivala Kulinu, iako se za Bosnu njegova vremena držalo da je zemlja ugarskog kralja (*terra regis Ungariae, videlicet Bossina*)⁶⁹, a na poledini pisma papinskog legata Tebalda iz 1180. nazvan je velikim banom (*Culin magno bano Bosine*)⁷⁰.

Potvrdnica bez snage

Već je u historiografskoj literaturi zamijećeno da su vladari osobito izdašno darivali svoje vjerne privrženike zemljama koje su držali njihovi politički protivnici i olako potvrđivali prava i časti koje su ovi već od ranije uživali⁷¹. Tako se ponašao i kralj Ladislav, koji u ovim našim krajevima ništa nije stvarno posjedovao, ali ga to nije smetalo da darovima obasipa svoje pristaše, među kojima su bosanski kralj Tvrtko II. i njegovi velikaši važili kao posljednji branitelji njegovih vladarskih pretenzija na ugarsko prijestolje⁷².

Potvrda običaja, položaja i starih prava koju su bosanski izaslanici dobili 26. kolovoza 1406. od kralja Ladislava Napuljskog imala je tek simboličnu vrijednost, ponajprije kao dokaz da im moralno i dalje pripada sve ono što je u njoj navedeno da su i prije posjedovali i uživali. U praksi, pak, ona nije imala neku stvarnu vrijednost niti pravnu snagu kojom bi mogla djelotvorno zaštititi oštećene od mogućih povreda njihovih prava. Dok je Bosansko Kraljevstvo bilo jedinstveno u svojoj vanjskopolitičkoj orijentaciji, unutrašnji antagonizmi nisu ozbiljnije izbijali

⁶⁸ Pod ovim je pograničnim krajevima **V. Klaić**, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb 1882., 231; **Isti**, *Povijest Hrvata II*, 376, vidio pokrajinu Usoru koja je tada dijelom bila u rukama Sigismundovih privrženika.

⁶⁹ **T. Smičiklas**, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, II, Zagrabiae 1904., 334 (dalje: **Smičiklas**, *Codex diplomaticus II*); **D. Farlati**, *Illyricum sacrum*, IV, *Ecclesiae suffraganeae metropolis spalatensis*, Venetiis 1769., 44; **S. Katona**, *Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae, ex fide domesticorum et externorum scriptorum concinnata*, IV, Posonii et Cassoviae 1781., 576-579; **G. Fejér**, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, II, Budae 1829., 370-372; **I. Kukuljević Sakcinski**, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, II, Zagreb 1878., 215-216 (dalje: **Kukuljević**, *Codex diplomaticus II*); **A. Theiner**, *Vetera monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia*, I, Osnabrück 1968.², 6; usp. **Ђоровић**, *Хисторија Босне*, 168-169. О podaničkom odnosu bana Kulina prema hrvatsko-ugarskom kralju Emeriku opširnije **Ђировић**, *Историја Босне*, 47-48.

⁷⁰ **Smičiklas**, *Codex diplomaticus II*, 169; **Kukuljević**, *Codex diplomaticus II*, 114-115; usp. **Ђоровић**, *Хисторија Босне*, 165; *Poviest I*, 205; **Ђировић**, *Историја Босне*, 46.

⁷¹ Usp. **Динић**, *Вести Еберхарда Виндекеа*, 365.

⁷² **Ђировић**, *Историја Босне*, 205.

na površinu i narušavali uspostavljeni sklad. Tek promjenom političkog tabora širom su se otvarala vrata sukobima u kojima su ustajali svi protiv "odmetnika", a koji su završavali svrgavanjem, kada je harmoniju narušio vladar, poput kralja Ostoje potkraj 1403, ili, kada je u pitanju bila neka velikaška obitelj, potpunim uništenjem kao što su to uskoro osjetili Sankovići, a poslije Nikolići i Zlatonosovići⁷³. Na uništenju političkih protivnika i prisvajanju njihovih zemalja izrasla je u Bosni na početku XV. st. rusaška gospoda, čijom se naklonošću mjerila duljina vladavine više bosanskih vladara toga doba.

Za nas je danas spomenuta Ladislavova isprava ponajprije zanimljiva kao pokazatelj gotovo plebiscitarnog raspoloženja bosanskog društva prema prilikama u njihovu susjedstvu, na jednoj, te kao pokušaj zaštite svoje političke samostalnosti i očuvanja teritorijalne cjelovitosti zemlje pred jasno najavljenim nakanama kralja Sigismunda, koji je nepomirljivo bosansko neprijateljstvo odlučio slomiti ratom, na drugoj strani. Gledano u tom smislu, njegove političke ambicije bile su puno opasnije od onih koje je iskazivao kralj Ladislav. Osim toga, ne bi se smjelo ispustiti iz vida da su Ladislavove vladarske pozicije ponajprije ovisile o volji i držanju njegovih bosanskih privrženika, te se stoga u Bosni nije razmišljalo o eventualnim razočarenjima koja bi mogla donijeti kraljeva "zaboravljivost" kada mu usluge Bošnjana jednom više ne budu neophodne, a nove vjerne pristaše se same budu nudile da izvršavaju kraljevu volju⁷⁴.

Sa Sigismundom stvar je bila od početka jasna. U njegovim vladarskim planovima za glavne aktere političkog života u Bosni nije bilo predviđeno neko zapaženije mjesto. Iz njegove perspektive to je bilo razumljivo jer je on nastupao kao vladar moćnog Ugarskog Kraljevstva, kome su na različite načine pridružene mnoge zemlje i pojedinci puno važniji za funkcioniranje njegove kraljevske vlasti od dva-tri bosanska velikaša, pa im stoga nije ni mogao namijeniti ulogu i položaj u Ugarskoj sličan onomu kakav su imali u Bosni. Gledano pak iz bosanske perspektive, rusaška

⁷³ Opširnije o Zlatonosovićima i njihovoj propasti, **M. J. Динић**, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни*, 1, Београд 1955., 38-41; usp. također **Ђурковић**, *Историја Босне*, 265; **Исти**, *Русашка господа*, 13; **Исти**, *Работници*, 315-316; **P. Anđelić**, *O usorskim vojvodama i političkom statusu Usore u srednjem vijeku*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu, Sarajevo, 13 (1977.) 13, str. 32-35; **Živković**, *Tvrtko II Tvrtković*, 150-152.

⁷⁴ Ilustrativan je u tom smislu primjer kralja Karla I. Roberta, koji je prije dolaska na ugarsko prijestolje također bio vrlo darežljiv prema hrvatskim velikašima koji su mu pomogli da postane hrvatsko-ugarskim kraljem, ali poslije kao da je njihove zasluge zaboravio, usp. **S. Antoljak**, *Babonići*, Hrvatski biografski leksikon, 1, Zagreb 1983., 306-310; **N. Klaić**, *Brihinski knezovi*, Hrvatski biografski leksikon, 2, Zagreb 1989., 308-317.

je gospoda imala svoju državu i u njoj osiguran društveno-politički položaj kako si drugdje ne bi mogli osigurati. Oni stoga svoje mjesto nisu vidjeli izvan bosanskih granica, koju su prilagođivali vlastitim potrebama i interesima, tako da drugi gospodara i državnu zajednicu nisu priželjkivali jer su ga u Bosni po vlastitoj volji birali i mijenjali kad bi iznevjerio njihova očekivanja.

U tom kontekstu valja promatrati pokušaj bosanske strane da vladarskom ispravom osigura svoje običaje, zakone i povlastice te zaštititi ugroženu teritorijalnu cjelovitost Bosanskog Kraljevstva. Nesreća je, međutim, bila što se kralj Sigismund nije obazirao na ispravu kralj Ladislava, svoga protivnika, i što je bio odlučan dokrajčiti "bosansko odmetništvo". Ugarska je vojska pod zapovjedništvom firentinskog pučolova Filipa de Scolari, poznatijeg kao Pipo Spano ili Pipo od Ozore, prodrla u Bosnu 1406., te opustošila i popalila zemlju i ušla u Bobovac u kome se nalazio svrgnuti kralj Ostoja, ali otpor Bošnjana ni tada nije bio slomljen⁷⁵. Ugarska je vojska odlazila u Bosnu i 1407., a pohod koji je za tu godinu pripreman imao je konotaciju križarskog rata jer je proklamiran kao obračun s Turcima i manihejcima u Bosni, pa je mletačkim posredovanjem i od pape Grgura XII. tražena pomoć⁷⁶. Papa je potom 9. studenog 1407. pozivao vjernike da pomognu Sigismundu u ratu protiv Turaka, Arijanaca, manihejaca i drugih nevjernika koji se nalaze od Carigrada do Ugarske, točnije po Bosni, Dalmaciji, Hrvatskoj, Rami, Srbiji i Bugarskoj⁷⁷. Ni ta vojna nije prisilila Bosnu da se pokori kralju Sigismundu, pa je on 1408. ponovo poveo vojsku protiv Bošnjana i u ranu jesen nanio im težak poraz, nakon koga je kraj Dobora dao pobiti 171 velikaša⁷⁸, a njihova tijela baciti u rijeku Bosnu.

Taj događaj i držanje Ladislava Napuljskog, koji je od srpnja 1408. pregovarao s Mlečanima o prodaji svojih vladarskih prava na Dalmaciju, snažno su utjecali na držanje hercega Hrvoja, koji se do kraja 1408. pokorio kralju Sigismundu. Politička scena u Bosni time se uzburkala, ali nije dovela do pune promjene vanjskopolitičke

⁷⁵ С. Станојевић, *Пипо Спано (Прилог српској историји почетком XV века)*, Просветни гласник Београд, 22 (1901.) 5, str. 598-600.

⁷⁶ "... et rogaverunt amicabiliter et instanter nostrum dominium, ut liberet scribere et supplicare summo pontifici, ut dignetur eos recommissos habere; vadit pars, considerata petitione sua, quod scribatur summo pontifici per litteras nostras, ut dignetur ipsos et utrumque eorum suscipere commendatum cum sint ad romanam curiam profecturi", **Ljubić**, *Listine V*, 100.

⁷⁷ **A. Theiner**, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, 2, Osnabrück 1968.², 171-180; usp. **O. Raynaldus**, *Annales ecclesiastici ab anno MCXCVIII. ubi desinit cardinalis Baronius*, VIII, Lucae 1752., 192-193.

⁷⁸ "und hundert und 71⁸ det er den kopf abeshlahen", **Windecke**, *Denkwürdigkeiten*, 20; **Динић**, *Вести Еберхарда Виндекеа*, 352. O teškom porazu bosanskog plemstva piše i **J. Dlugosz**, *Historia polonicae libri XII*, t. III, Cracoviae 1876., 577; usp. **Čosković**, *Susret*, 78, bilj. 234; **Isti**, *Hrvatinić* 733.

orijentacije bosanskog plemstva. Unutrašnje prilike su se konsolidirale tijekom 1409. potpunim napuštanjem Ladislava i promjenom na bosanskom prijestolju. Tada je rusaška gospoda ponovo izabrala protuugarski raspoloženoga kralja Ostoju, kako se doznaje iz isprave od 31. prosinca 1409., kojom su mu Dubrovčani vratili kuću i zemlju u Primorju i primili ga za svoga vlastelina⁷⁹. Dalji razvoj bosansko-ugarskih odnosa uskoro je pokazao da ih dvije strane nisu mogle na obostrano zadovoljstvo urediti bez upletanja treće, također vrlo zainteresirane strane, odnosno Turaka, koji su već otpočeli s pljačkaškim prodorima u Bosnu. Ipak sudjelovanje Turaka u bosansko-ugarskom obračunu nekoliko godina poslije dat će privid legitimiteta zamjeni ugarskog utjecaja njihovim i uvrštavanju Bosanskog Kraljevstva u zemlju turskog utjecaja, a njezina vladara i istaknutih velikaša u red turskih tributara. U tim previranjima isprava kralja Ladislava iz 1406. izgubit će svaki svoj praktični i moralni smisao. Njome se više nije mogla dokazivati slavna prošlost niti jamčiti nadolazeća budućnost. Sav sjaj srednjovjekovne bosanske države još tada se pretvorilo u nepovratnu prošlost.

⁷⁹ “ВНДЕВЬ КАКО ГО(СПО)А ОУСАГА БОСАНСКОГА ШПЕТЬ ХОТНЕШЕ И ПОЛЮБИШЕ ГО(СПО)А(НН)А КРАЛІА УСТОЮ ЗА СВОГА ГО(СПО)А(НН)А И К ТОМУ СМНСАНВЬ И СМОТРЬВШЕ ВЕЛНКУ КРАСНУ И ПОЧТЕНУ ЛЮБАВЬ КОЮ ІЕ КРАЛЕВСТВО И ВЕЛМОЖИ ОУСАГА БОСАНСКОГА ИМАЛИ ВЪЗДА К НАМЬ НА СЛАВУ И УЗВИШЕНІЕ ГО(СПО)А(НН)А КРАЛІА УСТОЮ УЧИНИСМЪ”, Стојановић, *Повеље и писма I*, 440. Ista isprava objavljena je u Miklošič, *Monumenta Serbica*, 275-277, pod nadnevkom od 31. prosinaca 1410. Opširnije o tim prilikama usp. Ћирковић, *Историја, Босне*, 210-212, a ododjeli dubrovačkog građanstva usp. Мијушковић, *Додељивање дубровачког грађанства*, 95-96.

Razmatranje o promjenama državnih granica u razdoblju srednjega vijeka pokazalo je da su neraščićena teritorijalna pitanja i posezanja za tuđim područjima u tadašnjih suvremenika nailazila na iznimno živu pozornost te da su nepravde i nasilne promjene rješavali na različite načine, a najčešće posredovanjem i diplomatskim umijećem. Čak ni legalne promjene, do kojih je dolazilo ustupanjem ili prodajom dijela državnog teritorija uz suglasnost i pristanak bosanskog sabora, nisu u Bosni držali trajnim stanjem. Prigovori druge strane da to što joj se uskraćuje drži voljom nekog bosanskog vladara ili velikaša i sve Bosne nikada nisu nijekani. Iz naše današnje perspektive izgleda kao da su ta pitanja bila u ono doba manje važna, jer suvremena svjedočanstva o tome ne oslikavaju dovoljno njihove postupke i stavove, ali i razlike u shvaćanjima tih pitanja i načine na koje su ona rješavana. Pojednostavljeno uzevši, moglo bi se reći da je uspjeh i neuspjeh u tim stvarima bio prepušten vještini manjeg broja povjerljivih ljudi na obje strane, koji su, istina, često konzultirali svoje vlade i od njih dobivali dodatne naputke kako nastaviti pregovore. U srednjovjekovnim uvjetima nije bilo mjesta velikim i dobro posjećenim mirovnim konferencijama, kakve su poznate u kasnijim stoljećima, a iznimno se rijetko spominju povjerenici koji su na terenu imali utvrditi pravo stanje.

Pismo kralja Sigismunda od 10. lipnja 1405. neprijeporno potvrđuje da su granična pitanja, odnosno teritorijalna posezanja bila neskriveno isticana kao ratni ciljevi. U konkretnom slučaju neobično je to što je hrvatsko-ugarski kralj želio ispraviti granice svoga Ugarskoga Kraljevstva prema – kako sâm navodi – isto tako njegovu Bosanskom Kraljevstvu, koje naziva i Ramom. Na tu njegovu najavu reagirali su Bošnjani plašeći se za teritorijalnu cjelovitost svoje zemlje, ipak dovoljno različite od Sigismundova Ugarskog Kraljevstva. Uostalom, ni sâm Sigismund nije Bosnu smatrao zemljom pridruženom ugarskoj matici, nego tek područjem svoga političkog utjecaja. Ništa manje zanimljivu okolnost ne predstavlja ni činjenica da je Ugarsko Kraljevstvo u to doba imalo dva krunjena vladara u osobama Sigismunda Luksemburgovca (od 1387.) i Ladislava Napuljskog (od 1403.). Budući da su Bošnjani u prijestolnim borbama pristajali uz Ladislava Napuljskog, logično je da su se baš njemu obratili za zaštitu bosanske državne cjelovitosti i potvrdu svojih običaja, položaja i starih prava. Na saboru održanom u proljeće 1406. određeno je izaslanstvo koje su činili humski vojvoda Juraj Radivojević, vjerojatno knez Vukac Hranić i vitez Tomaš. Ono je u ljeto te godine stiglo u Napulj, izložilo kralju svoje zahtjeve i od njega 26. kolovoza dobilo potvrdu svega onoga što je tražilo. Ladislav

je tim samo pokazao svoju vladarsku darežljivost jer njegova isprava nije imala snagu autoriteta kojim bi u praksi osigurao sve ono što je potvrđeno.

Sigismund je još iste godine poveo novi rat protiv Bosne, pokazujući tako da ga Ladislavova isprava ne obvezuje niti ga priječi da ostvari svoje političke planove i teritorijalne ciljeve. I sâm Ladislav je uskoro shvatio da se neće moći održati kao hrvatsko-ugarski kralj, te je digao ruke od ugarskog prijestolja i prodao Mlečanima svoja vladarska prava Mlečanima na dio Dalmacije, pa su tako Bošnjani i formalno ostali bez oslonca za koji su se više zaklanjali nego što su mu služili i u njegovu se pomoć uzdali. Odlučni Sigismund kao hrvatsko-ugarski kralj s političkim ambicijama prema Bosni ostao je tako realnost na koju su se Bošnjani pokušali prilagoditi dok u igru nisu uključili Turke. Od tada je sve krenulo drugim smjerom.

Summary

BOSNIA ON THE TURN OF THE CENTURY AND THE STATE FRONTIERS CONFIRMATION IN THE YEAR 1406

To examine the changes of the state frontiers in the Middle Ages has shown that there were some unsolved questions of the territories, the foreign areas seizure by that time contemporaries, drew an extreme attention, the injustice and forced changes were solved in different ways, more often by mediators and diplomatic skills. Even the legal changes that took place in grants or selling of the state territory parts, agreed by the Bosnian assembly, were not a continuous state of affairs, but the other side reproach that the territory taken from them happened to be by a Bosnian ruler's will or a Bosnian lord, was never denied. From our present perspective seems to be that the questions of that time were less important, because the contemporary evidence of it does not show their views and acts, but the differences in comprehension of the questions and ways how to solve them. Simply taken it could be said the success or failure was left to the skills of the limited number of thrustworthy people on both sides, often being advised additionally by their governments, how to continue the negotiations. In the medieval time there was no room for big peace conferences

with many participants that will happen later in centuries, the delegates who had to know the proper state in the field, were mentioned very seldom.

The King Sigismund's letter of 10 June 1405 with no disputing confirmed that the border questions, the territory seizure used to be disclosed as the war objectives. In the given example is unusual that the Croatian-Hungarian king wanted to correct the border of his Hungarian Kingdom - quoted by himself - to his Bosnian Kingdom, which he also called Rama. About his announcement the Bošnjani reacted, feared for the complete territory of their country rather different than the Sigismund's Hungarian Kingdom. After all, not even Sigismund himself did consider Bosnia to be attached to the Hungarian mother country, but an area of his political influence. Not less interesting is the fact that the Hungarian Kingdom of that time had two crown sovereigns, Sigismund of Luxembourg (since 1387) and Ladislaus of Naples (since 1403). As the Bosnians in their struggle for the throne were with the Ladislaus of Naples, it is logically that they asked him for the protection of the complete state and confirmation of their customs, position and old rights. At the Assembly in spring of 1406 a deputation was appointed, consisting of the Hum duke Juraj Radivojević, possibly duke Vukac Hranić and knight Tomaš, who arrived to Naples in summer of the year. They presented their demands and on 26 August a confirmation for all their demands was obtained from the King. In this way Ladislaus showed his royal generosity, but his document had not a power of authority to ensure in practice all that had been confirmed.

Sigismund even in the same year waged a war against Bosnia showing that the Ladislaus's document is no obligation for him preventing to realize his political plans and territorial objectives. Even Ladislaus himself came to know soon that he could not stay as a Croatian-Hungarian king so he abandoned the idea of the Hungarian throne and sold his royal rights to Venice for the part of Dalmatia, so the Bosnians were left formally without a support, they used as a protection rather than they served to it and believed to be supported. The resolute Sigismund as the Croatian-Hungarian king with the political ambitions for Bosnia stayed as a reality, the Bosnians tried to adapt themselves so long the Ottomans came to the old plot. From that time everything had taken another course.